

УДК 159.9 – 057.86 (378)

*Наталія Іванова,
доктор психологічних наук, професор
Національна академія Служби безпеки України,
м. Київ, Україна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

В статті розкриваються ретроспективні аспекти проблеми психологічних основ професійної підготовки особистості. Наводяться основні етапи дослідження цієї проблематики: психотехнічно-розвивальний; психологічних аспектів професійної підготовки та майстерності; психологічної системи діяльності та підготовки; вивчення та розвитку психологічних основ професійної підготовки. Визначається поняття та зміст психологічних засад підготовки фахівців, а саме: психологічні закономірності, принципи, механізми й модель підготовки; психологічну підготовку; її психологічне забезпечення; формування психологічної готовності до діяльності; процес формування, розвитку фахівця тощо.

Представлено дослідження психологічних основ підготовки фахівців різних галузей до професійної діяльності. Викладено історичний аналіз впровадження психологічних знань у процес професійної підготовки. Розглянута проблема психологічного забезпечення професіоналізації фахівців. Досліджено проблему впровадження здобутків психологічної науки у процес професійної підготовки й безпосередньої діяльності фахівців. Особливу увагу приділено розробці становлення професіонала; психофізіологічного, психологічного забезпечення підготовки та діяльності працівників екстремальних професій; вивченню та розвитку професійно важливих якостей як основи успішності професійного становлення фахівця.

Приділена увага питанню індивідуальності як визначального феномену процесу становлення фахівця й реалізації психологічного супроводження професійної підготовки особистості. Представлений аналіз професійно важливих якостей як основи успішності професійного становлення фахівця.

***Ключові слова:** психологічні основи, підготовка фахівців, професійне навчання, психологічні характеристики, діяльність.*

*Nataliia Ivanova,
PhD of Psychological, Professor
National Academy of the Security Service of Ukraine,
Kyiv, Ukraine*

PSYCHOLOGICAL BACKGROUND OF THE SPECIALISTS' PROFESSIONAL TRAINING

The article is devoted to analyze of history and modern state of research of problems of psychological bases of professional preparation of specialists, maintenance of psychological principles of this preparation is certain. In particular, the retrospective aspects of problem of psychological bases of professional preparation of personality open up an author. Marked, that becoming of personality of professional, forming of necessary professional qualities, professional thinking is difficult enough, many-sided and protracted: begins from the moment of origin of desire to master a profession and proceeds preparation to it.

The basic stages over of research of this range of problems are brought, a concept and maintenance of psychological principles of preparation of specialists are determined. It is set as a result of consideration of the historical and modern state of problem of psychological bases of preparation of specialists, that her development came true in continue such stages: psychotechnically-developing; psychological aspects of professional preparation and mastery; psychological system of activity and preparation; study and development of psychological bases of professional preparation.

Within the limits of research of problems of introduction of achievements of psychological science in the process of professional preparation and direct activity of specialists, special actuality purchased development in relation to becoming of professional; psychophysiological, psychological providing of preparation and activity of workers of extreme professions; study and development professionally of important qualities as basis of success of the professional becoming of specialist.

To maintenance of psychological bases preparations take the different psychological phenomena, namely: psychological conformities to law, principles, mechanisms and model of preparation; psychological preparation; it's psychological providing; forming of psychological readiness is to activity; process of forming, development of specialist

and others like that. *Id est*, on the modern stage there is a certain difference of scientific looks in relation to her essence, as scientifically reasonable maintenance of psychological bases of preparation and integral theoretical basis are absent.

Thus, psychological bases of professional preparation of specialist is the complex of psychological conformities to law, features of it's professional becoming, that is determined by psychological factors, comes true in accordance with the requirements of certain activity. Realization of psychological bases of preparation will assist forming of individual professional conception of specialist and it's psychological readiness to successful implementation of professional tasks in the conditions of present time.

Key words: professional preparation of specialists, professional qualities, professional thinking, psychological system of activity and preparation, professional becoming of specialist, psychological readiness.

Вступ. Становлення особистості професіонала, формування необхідних професійних якостей, професійного мислення є досить складним, багатогранним і тривалим: починається із моменту виникнення бажання оволодіти професією й продовжується підготовкою до неї. Дослідження психологічних основ професійної підготовки має не просту, своєрідну історію, оскільки цю важливу складову підготовки розглядали в аспекті психології, педагогіки, методики вивчення окремих наук, інколи намагались виокремити й розглянути ізольовано окремі психологічні аспекти підготовки. Робота завжди пов'язана із розв'язанням значної кількості професійних завдань, успішно вирішувати які в сучасних умовах інформаційно насиченого й досить мінливого соціуму можуть фахівці, які мають не тільки систему необхідних знань, вмінь та навичок, а й розвинені психологічні характеристики, які відповідають фаховим вимогам. Зазначене зумовлює необхідність розробки психологічних засад фахової підготовки, що стане основою запровадження інноваційних освітніх механізмів формування професіонала.

Щоб досягти позитивних зрушень у вирішенні цього складного й нагального завдання, слід передусім об'єктивно оцінити накопичений досвід щодо психологічних основ професійної підготовки фахівців різних галузей та визначитись.

Мета та завдання статті. На важливості впровадження психологічних знань у практику професійної підготовки фахівців наголошували у своїх працях

вітчизняні та зарубіжні науковці. Безпосередньо досліджували психологічні основи підготовки фахівців різних галузей до професійної діяльності І.Вітенко, Л.Захарова, Р.Макаров, І.Малопурін, З.Решетова, В.Чирков та ін. Разом з тим, недостатня розробленість зазначеної проблематики, її важливість, що впливає з вимог сьогодення, відсутність комплексних досліджень зумовили актуальність зазначеної проблематики.

Мета статті – проаналізувати історію та сучасний стан дослідження проблематики психологічних основ професійної підготовки фахівців, визначити зміст психологічних засад цієї підготовки.

Методи та результати теоретичного дослідження. На різних етапах розвитку психологічної науки формувались теоретичні засади психологічних основ професійної підготовки фахівців відповідних галузей. Виходячи історичного аналізу впровадження психологічних знань у процес професійної підготовки, визначимо етапи дослідження психологічних основ підготовки особистості до професійної діяльності. За основу взято найбільш вдалу, що зустрічається в науковій літературі, періодизацію, запропоновану З. Решетовою у 1985 р., яка назвала три періоди: «психотехнічний» – датується 1920–1930 р.р.; з кінця 1930-х – до середини 1950-х рр. – «дослідження професійної майстерності»; 50–70-ті р.р. – розвиток уявлень про фізіологічні механізми, що лежать в основі психічних процесів, та нове розуміння психіки, її

функцій та ролі в діяльності (Решетова, 1985). Щоб простежити динаміку, розвиток психологічного напрямку в підготовці фахівців та визначити передумови його сучасного вдосконалення, на основі аналізу літератури, доповнимо наявну періодизацію фактами психологічної науки, систематизуємо в певні історичні етапи й охарактеризуємо їх.

Перший етап – 1920-і–1930-і р.р. – початок вивчення психологічних проблем професійного навчання в рамках психотехніки, яка охоплювала такі проблеми: професійного відбору, консультування та навчання; запобігання професійному стомленню, травмам на виробництві; визначення та діагностика професійно важливих особистісних властивостей.

До того ж, у 1921 р. лікар і психолог С. Мінц створює лабораторію для вивчення психологічних особливостей праці пілотів, їх індивідуальних професійних якостей. За результатами його досліджень визначено, що 90 % катастроф трапилося внаслідок «особистісного» фактору (Шеляга, 1972). Ф. Баумгартен, Д. Древер досліджували питання професійної придатності особистості.

На початку 1930-х р. проблему взаємозв'язку навчання і розвитку вперше сформулював Л.Виготський. Він обґрунтував провідну роль навчання в розвитку, вважаючи, що навчання має йому передувати. Разом із тим, зазначав, що розвиток впливає на навчання, оскільки має особливі закономірності. У своїх роботах він критикував два протилежні напрями, які на той час існували в психології: ототожнення навчання з розвитком (Е. Торндайк) і розгляд розвитку окремо від навчання (Ж. Піаже). Особливе значення в цей період мали також праці А. Гастаєва, С. Рубінштейна, А. Леонтьєва, Н. Бернштейна.

Отже, під час першого етапу

здійснювалося вирішення психологічних проблем психотехнічно-розвивального характеру. Відповідно, він має називатися психотехнічно-розвивальним.

Другий етап – припадає на 1940-і–середину 1970-х рр. і вирізняється дослідженням психологічних аспектів навчання та професійної майстерності. Науковці віддавали перевагу виявленню закономірностей формування й удосконалення професійних умінь і навичок, формування професійних здібностей, розробці психологічних питань політехнічного навчання та ін.

Психологічні аспекти навчання в 1940-х роках минулого століття досліджували відомі науковці Б. Ананьєв, Л. Божович. В. Чербишева починає аналізувати зміст і форми виробничого навчання та впливу результатів діяльності на самооцінку. Е. Гур'янов та Л. Шварц вивчали динаміку формування навичок Д. Ельконін досліджував зміни формування навичок в різних умовах та характер мотивів, В. Суворов – усвідомлення помилок та характер труднощів, що виникають, а їх індивідуальні особливості вивчала Т. Боркова. Роль самоконтролю в процесі навчання досліджував М. Кувшинов. Проблеми впливу професійної діяльності на особистість та її активність вивчали С. Архангельський, М. Берштейн. Необхідність впровадження психологічних знань все гостріше стали відчувати науковці й намагалися знайти раціональні способи поєднання педагогічного процесу й психологічних здобутків. Крім того, чільне місце у дослідженнях стали посідати й проблеми співвідношення психологічних характеристик особистості та вимог діяльності, оптимізації підготовки особистості до професії.

Вже у 1960-х рр. почалося вивчення «програмованого навчання» (П. Гальперін, О. Леонтьєв, В. Давидов, Н. Тализіна), професійної придатності та

способів її визначення через призму 1985). Щоб простежити динаміку, розвиток психологічного напрямку в підготовці фахівців та визначити передумови його сучасного вдосконалення, на основі аналізу літератури, доповнимо наявну періодизацію фактами психологічної науки, систематизуємо в певні історичні етапи й охарактеризуємо їх.

Перший етап – 1920-і–1930-і р.р. – початок вивчення психологічних проблем професійного навчання в рамках психотехніки, яка охоплювала такі проблеми: професійного відбору, консультування та навчання; запобігання професійному стомленню, травмам на виробництві; визначення та діагностика професійно важливих особистісних властивостей.

До того ж, у 1921 р. лікар і психолог С. Мінц створює лабораторію для вивчення психологічних особливостей праці пілотів, їх індивідуальних професійних якостей. За результатами його досліджень визначено, що 90 % катастроф трапилося внаслідок «особистісного» фактору (Шеляга, 1972). Ф. Баумгартен, Д. Древер досліджували питання професійної придатності особистості.

На початку 1930-х р. проблему взаємозв'язку навчання і розвитку вперше сформулював Л.Виготський. Він обґрунтував провідну роль навчання в розвитку, вважаючи, що навчання має йому передувати. Разом із тим, зазначав, що розвиток впливає на навчання, оскільки має особливі закономірності. У своїх роботах він критикував два протилежні напрями, які на той час існували в психології: ототожнення навчання з розвитком (Е. Торндайк) і розгляд розвитку окремо від навчання (Ж. Піаже). Особливе значення в цей період мали також праці А. Гастаєва, С. Рубінштейна, А. Леонтьєва, Н. Бернштейна.

Отже, під час першого етапу

здійснювалося вирішення психологічних проблем психотехнічно-розвивального характеру. Відповідно, він має називатися психотехнічно-розвивальним.

Другий етап – припадає на 1940-і–середину 1970-х рр. і вирізняється дослідженням психологічних аспектів навчання та професійної майстерності. Науковці віддавали перевагу виявленню закономірностей формування й удосконалення професійних умінь і навичок, формування професійних здібностей, розробці психологічних питань політехнічного навчання та ін.

Психологічні аспекти навчання в 1940-х роках минулого століття досліджували відомі науковці Б. Ананьєв, Л. Божович. В. Чербишева починає аналізувати зміст і форми виробничого навчання та впливу результатів діяльності на самооцінку. Е. Гур'янов та Л. Шварц вивчали динаміку формування навичок Д. Ельконін досліджував зміни формування навичок в різних умовах та характер мотивів, В. Суворов – усвідомлення помилок та характер труднощів, що виникають, а їх індивідуальні особливості вивчала Т. Боркова. Роль самоконтролю в процесі навчання досліджував М. Кувшинов. Проблеми впливу професійної діяльності на особистість та її активність вивчали С. Архангельський, М. Берштейн. Необхідність впровадження психологічних знань все гостріше стали відчувати науковці й намагалися знайти раціональні способи поєднання педагогічного процесу й психологічних здобутків. Крім того, чільне місце у дослідженнях стали посідати й проблеми співвідношення психологічних характеристик особистості та вимог діяльності, оптимізації підготовки особистості до професії.

Вже у 1960-х рр. почалося вивчення «програмованого навчання» (П. Гальперін, О. Леонтьєв, В. Давидов, Н. Тализіна), професійної придатності та

способів її визначення через призму діяльності операторів (Л. Ганюшкін, К. Гуревич, В. Матвєєв). Розробляючи діяльнісний підхід у психології, С. Рубінштейн акцентував увагу на необхідності вивчення особистості у процесі її навчання, діяльності. Б. Теплов розробив психологічну концепцію здібностей й продемонстрував способи її емпіричного аналізу у конкретних видах діяльності, а Б. Ананьєв досліджував взаємозв'язок здібностей з обдарованістю.

Загалом інтенсивні дослідження вітчизняних психологів на цьому етапі сприяли вирішенню таких завдань, як визначення умов, за яких навчання стає розвивальним, визначення конкретних форм навчання, що дозволяють підвищити розумовий розвиток. При цьому виникло кілька напрямів успішного навчання. За першим напрямом вирішальне значення надавалося змісту освіти (Д. Ельконін, В. Давидов), за другим – удосконаленню методів навчання (Л. Знаков), за третім – зміні способів розумової діяльності (Н. Менчинська, Д. Богоявленський, О. Кабанова-Меллер) (Ананьєв, 1982).

Другий етап доповнив перший науковими розробками щодо психологічних умов та форм підготовки фахівців, що сприяє їх розвитку та професійній майстерності. Відповідно його назвали етапом «психологічних аспектів професійної підготовки та майстерності».

Наступною сходинкою став *третій етап* – кінець 1970-х–середина 1980-х рр., – який розпочався розвитком уявлень про фізіологічні механізми, що лежать в основі психічних процесів, та нове розуміння психіки, її функцій та ролі в діяльності. Свій науковий пошук продовжували активно здійснювати С. Рубінштейн, П. Гальперін, А. Запорожець, А. Леонтьєв, Д. Ельконін, базуючись на вченні І. Павлова. Вони вивчали орієнтовану діяльність, тобто

діяльність, що формує психічний образ.

Пошук нових форм, методів, моделей підготовки, що дозволили б підвищити її ефективність, сприяв тому, що у 1970-х рр. стала приділятися значна увага питанням педагогічної психології: досліджували формування професійних умінь, політехнічних знань та навичок, технічного мислення, теоретичних форм мислення; розробляли методи «проблемного навчання», «поетапного формування розумових дій». Найвагомими науковими здобутками того часу були роботи С. Архангельського та С. Зінов'єва, у яких автори ґрунтовно проаналізували навчальний процес і заклали психологічні основи розв'язання проблеми оновлення вищої школи. О. Конопкін, Г. Пригін досліджували зв'язок успішності студентів з індивідуально-типологічними особливостями їх саморегуляції. Розроблювалися психологічні основи забезпечення бойової готовності військових підрозділів через виділення психологічних аспектів в структурі бойової готовності та особистісних і соціально-психологічних її характеристик.

Разом із тим, вносяться нові ідеї щодо розвитку особистості в діяльності. Як зазначала К. Абульханова-Славська, основне положення про прояви і розвиток особистості в діяльності, висунуте С. Рубінштейном, зберігає принципове методологічне значення. Але на теоретичному рівні Л. Анциферовою вноситься обмеження, пов'язане із конкретним і оптимальним для розвитку особистості її співвідношенням із діяльністю. Зазначено, що не будь-яка діяльність розвиває особистість і не будь-який розвиток здібностей рівнозначний розвитку особистості (Анциферова, 1981). Б. Ананьєв, намагаючись довести науковцям необхідність урахування у підготовці та діяльності індивідуальних

характеристик, зазначав, що проблема людини стає загальною для всієї науки в цілому; спостерігається тенденція до об'єднання різних наук, аспектів і методів дослідження людини в комплексні системи, до побудови синтетичних характеристик людського розвитку (Ананьєв, 1980). У цей же період він приділив значну увагу розробці методів психологічної науки, які б дозволяли об'єктивно дослідити розвиток особистості в умовах підготовки та освоєння професії.

В. Мерлін створює теорію інтегральної індивідуальності як системи, що об'єднує різнорівневі властивості людини за допомогою каузальних і міжрівневих зв'язків, котрі виникають у процесі діяльності людини через формування опосередкованої ланки – стилю діяльності. Ю. Котелова намагається розробити теоретичні основи психології професійної діяльності. Усі спроби науковців вивчити й визначити найбільш оптимальні моделі підготовки фахівців із урахуванням їх власних психофізіологічних, психологічних особливостей та вимог професій, сприяли тому, що у 1980-х рр. починає зароджуватись важливий у психологічній науці напрям досліджень психологічних основ підготовки особистості до професійної діяльності. Піонерами цього напряму стали А. Косаковскі, І. Малопурін, З. Решетова, В. Чирков. Свій науковий пошук вони присвятили психологічним основам професійного навчання та формуванню особистості в педагогічному процесі.

Започаткували такий підхід до розуміння регуляції трудової діяльності Н. Бернштейн, І. Беріташвілі, П. Анохіна. Пізніше їх наукові погляди були конкретизовані в працях Б. Ломова, Д. Ошаніна, В. Зінченко, Г. Зараковського, В. Конопкіна, В. Шадрикова. Найбільш послідовно до проблеми професійної підготовки ідеї системної регуляції праці підійшов

В. Шадриков, який вказував, що зміст процесу формування психологічної системи діяльності й становить сутність підготовки при освоєнні діяльності (Чирков, 1988).

З'являлись роботи, безпосередньо присвячені розробці психологічних аспектів професійної освіти, Н. Левітова, В. Чебишевої, К. Гуревича, Л. Зюбіна, З. Решетової, О. Галкіної, Л. Кондратьєвої, І. Титової, Є. Чугунової, А. Сухарьової, М. Щукіна, М. Субханкулова, Г. Бедного й інших авторів. Зокрема, у центрі уваги досліджень З. Решетової (Решетова, 1985) було вивчення формування системного мислення тих, хто навчається, і його значення для розширення пізнавальних і практичних можливостей у процесі оволодіння професійною діяльністю. Вона дійшла висновку, що головна увага у процесі підготовки фахівців повинна приділятися формуванню у них теоретичного мислення, а процес підготовки повинен набути форми дослідницької діяльності, такої, що «відтворює» наукові знання. У військовій галузі також відбувалося дослідження психологічних аспектів підготовки військовослужбовців. А. Барабанщикова, В. Варварова, В. Вдовюк, В. Давидов у межах психології й педагогіки вищої школи вивчали психологічні основи формування в фахівця й педагогічної майстерності.

Таким чином, наукові розробки третього етапу сприяли визначенню психологічної системи діяльності, започаткуванню розвитку педагогічної психології та продовженню дослідження щодо формування особистості фахівця в умовах навчальної діяльності. Вказаний період, що систематизував та вдосконалив психологічні аспекти попереднього етапу, назвали етапом психологічної системи діяльності та підготовки.

Четвертий етап – із середини 1980-х рр. – до сьогодні. У цей час

відбувається активне вивчення психологічних проблем у галузі освіти та впровадження здобутків психологічної науки у процес професійної підготовки та безпосередньої діяльності фахівців. Це сприяло формуванню певних напрямів дослідження психологічної готовності, динамічних станів, профвідбору, психологічні основи підготовки до управлінської діяльності, психології професійної діяльності, психології вищої школи.

Актуальності набуло впровадження психологічних знань у практику професійної підготовки. Це спонукало науковців до розробки психологічних аспектів розвитку і становлення професіонала в межах психології професійної підготовки та діяльності. Вони вказували на необхідність урахування у процесі підготовки психофізіологічних та психологічних особливостей людини. Продовжувала активно розвиватися психологія вищої школи та педагогічної діяльності (В. Галузинський та М. Євтух (1995 р.), Т. Габай (2003 р.), Л. Велитченко (2003 р.), В. Семиченко (2004 р.), О. Власова (2005 р.), Л. Подоляк та В. Юрченко (2006 р.), М. Іванчук та І. Руснак (2009 р.) та ін. Проблемам концептуалізації психології педагогічної взаємодії присвячені дослідження Л. Велитченко. Теоретико-методологічні основи формування психолого-педагогічної компетентності викладача вивчав О. Гура. Розробила модель структури навчальної діяльності Т. Габай. Л. Товажнянський, О. Романовський, В. Бондаренко, О. Пономарьов, З. Черваньова досліджували проблеми оптимізації змісту освіти через раціоналізацію організації й урахуванні при цьому важливих психологічних аспектів навчально-виховного процесу у вищій школі (Товажнянський, 2006).

Психолого-педагогічні основи професійного навчання та виховання учнівської молоді, професійної підготовки

спеціалістів на рівні майстерності, актуалізації та розвитку творчого, особистісного потенціалу працівників, особливостей гуманізації професійної підготовки безпосередньо вивчали: Г. Балл, М. Бастун, В. Гордієнко, Г. Красильникова, С. Красильников, Д. Крюкова, В. Кузнецов, В. Панченко, П. Перепелиця, Е. Помиткін, Н. Побірченко, В. Рибалка, М. Скиба, М. Смульсон, О. Федик (Перепелиця, 2001).

З'явилась низка досліджень, у яких розв'язання завдань вищої освіти почало розглядатися в контексті психологічних змін, становлення особистості у процесі навчання та діяльності. Разом із тим, науковці стали висвітлювати й наслідки впливу діяльності в аспекті професійної деформації, кризові періоди розвитку, виникнення станів перевтоми, спричинених нервово-психічною напругою.

Актуальності набула проблема психологічного забезпечення професіоналізації фахівців. Сформувалася низка робіт українських і російських науковців, присвячена психофізіологічному, психологічному забезпеченню підготовки та діяльності працівників різних фахових напрямів (М. Ануфрієв, О. Бандурка, В. Бедь, Д. Байбаєв, В. Вареник, В. Воронов, С. Галкін, Т. Демидова, Г. Запорожцева, А. Злотніков, О. Кокун, О. Корнєв, В. Кондрюкова, В. Корольчук, М. Корольчук, В. Коршевнюк, В. Кравченко, О. Кретчак, С. Лебедев, С. Ліпатов, Г. Ложкін, І. Малько, Г. Нікіфоров, Е. Найтхемер, Ю. Панфілов, В. Рибніков, В. Стасюк, Г. Суходольський, Ю. Тимошенко, Н. Чепелева, А. Шленков та ін.). Продовжують з'являтися розробки, у яких науковці пропонували долати недоліки професійно-особистісного розвитку фахівців за допомогою дієвих методів виховання та засобами тренінгу (тренінг визначають як спеціальний режим

тренування – комплекс спеціальних вправ для підготовки, пристосування особистості до певних вимог, умов).

Обговорення. Разом з тим, особливої ваги набувають питання індивідуальності як визначального феномену процесу становлення фахівця й реалізації психологічного супроводження професійної підготовки особистості. Розробці проблем формування професійної індивідуальності у процесі професійного становлення присвятили свій науковий пошук О. Заболотська, Ю. Красильник, О. Сергєєнкова та ін. Базуючись на положеннях Є. Климова, В. Мерліна, В. Небиліцина, Б. Теплова, що індивідуальний стиль виробляється й вдосконалюється у процесі активного пошуку прийомів і способів дій з метою досягнення найкращих результатів роботи відповідно до власного темпераменту, вивчали індивідуальний стиль діяльності А. Брушлинський, М. Щукін та ін. Розвиток індивідуального стилю діяльності через формування професійно важливих якостей обґрунтовували О. Батаршев, І. Олексєєва, О. Майорова та ін. Активно ведуться дослідження професійно важливих якостей як основи успішності професійного становлення фахівця.

Розглянуті вище психологічні проблеми професійної діяльності та підготовки до неї взаємодоповнюються, і фактично розв'язання цих проблем здійснюється в межах психологічних засад підготовки та діяльності. Зазначене спонукало науковців до усвідомлення того, що якість та всебічність вивчення будь-якого психологічного явища, процесу залежить від його психологічних основ. Тому на сучасному етапі розвитку психологічної науки з'явилися наукові розробки, у яких науковці досліджували психологічні основи різних психологічних феноменів. Із цього переліку та попереднього етапу

впровадження психологічних знань у процес професійної підготовки виділилася група науковців (І. Вітенко, Л. Захарова, І. Малопурін, З. Решетова, В. Чирков), які віддавали перевагу психологічним основам підготовки, задекларувавши це навіть у назвах своїх праць.

Узагальнюючи вище зазначені наукові розробки, четвертий період назовемо етапом вивчення та розвитку психологічних основ професійної підготовки.

Висновки. Таким чином, у результаті розгляду історичного та сучасного стану проблеми психологічних основ підготовки фахівців встановлено, що її розвиток здійснювався у продовж таких етапів: психотехнічно-розвивальний; психологічних аспектів професійної підготовки та майстерності; психологічної системи діяльності та підготовки; вивчення та розвитку психологічних основ професійної підготовки.

У межах дослідження проблем впровадження здобутків психологічної науки у процес професійної підготовки й безпосередньої діяльності фахівців, особливої актуальності набули розробки щодо становлення професіонала; психофізіологічного, психологічного забезпечення підготовки та діяльності працівників екстремальних професій; вивчення та розвитку професійно важливих якостей як основи успішності професійного становлення фахівця.

До змісту психологічних основ підготовки відносять різні психологічні феномени, а саме: психологічні закономірності, принципи, механізми й модель підготовки; психологічну підготовку; її психологічне забезпечення; формування психологічної готовності до діяльності; процес формування, розвитку фахівця тощо. Тобто, на сучасному етапі спостерігається певна різниця наукових поглядів щодо її сутності, оскільки відсутній науково обґрунтований зміст

психологічних основ підготовки та цілісна теоретична основа. Перспектива подальших досліджень вбачається у вивченні проблемних аспектів психологічних засад підготовки фахівців сектору безпеки і оборони України до роботи в умовах впливу стресогенних чинників.

Отже, психологічні основи професійної підготовки фахівця – це комплекс психологічних закономірностей, особливостей його професійного становлення, що детермінується психологічними чинниками, здійснюється відповідно до вимог певної діяльності. Реалізація психологічних основ підготовки сприятиме формуванню індивідуальної професійної концепції фахівця та його психологічної готовності до успішного виконання професійних завдань в умовах сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. М. : Мысль, 1991. 299 с.
2. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды в 2 т. М. : Педагогика, 1980. Т. 1. 232 с.
3. Анцыферова Л.И. О динамическом подходе к психологическому изучению личности. *Психологический журнал*. 1981. № 2. С. 8-18.
4. Большая психологическая энциклопедия. М. : Эксмо, 2007. 544 с.
5. Военная психология / под ред. В.В. Шеляга, А.Д. Глоточкина, К.К. Платонова. М. : Военное издательство, 1972. 400 с.
6. Основы педагогики вищої школи : нач. посіб. / за ред. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О. РОМАНОВСЬКИЙ, В. БОНДАРЕНКО та ін. Харків : НТУ «ХПІ», 2005. 600 с.
7. Психология праці та професійної підготовки особистості : навч. посіб. / за ред. П.С. Перепелиці, В.В. Рибалки. Хмельницький : ТУП, 2001. 330 с.
8. Решетова З.А. Психологические основы профессионального обучения. М., 1985. 207 с.
9. Чирков В.И. Психологические основы подготовки кадров. Ярославль, 1988. 48 с.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

1. Абульханова-Славская, К.А. (1991). *Стратегия жизни*. : Мысль.
2. Ананьев, Б.Г. (1980). *Избранные психологические труды в 2 т.* (Т. 1, 232 с.) : Педагогика.
3. Анцыферова, Л.И. (1981). О динамическом подходе к психологическому изучению личности. *Психологический журнал*, 2, 8-18.
4. Большая психологическая энциклопедия. (2007). : Эксмо.
5. Шеляга, В.В. (ред.) & Глоточкина, А.Д. (ред.) & Платонова, К.К. (ред.). (1972). *Военная психология*. : Военное издательство.
6. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л. & (ред.) РОМАНОВСЬКИЙ, О. (ред.) & БОНДАРЕНКО, В. (2005). *Основы педагогики вищої школи: нач. посіб.* Харків: НТУ «ХПІ».
7. Перепелиця, П.С. (ред.) & Рибалка, В.В. (ред.). (2001). *Психология праці та професійної підготовки особистості: навч. посіб.* Хмельницький: ТУП.
8. Решетова, З.А. (1985). *Психологические основы профессионального обучения*. , Росія.
9. Чирков, В.И. (1988). *Психологические основы подготовки кадров*. Ярославль, Росія.